HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ

Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün Kuruluşunun 50.Yılı Münasebetiyle

Türkiye'de Tarih Araştırmaları ve Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü Sempozyumu

6 - 7 Aralık 2021

Bildiri Özetleri

BİRİNCİ GÜN (6 ARALIK 2021)
AÇILIŞ: Protokol Konuşmaları (Saat 9:30-10:00)
AÇIŞ VİDEOSU: Hacettepe Tarih Bölümü (Saat: 10:00-10:10)
I. OTURUM: 1970'lerden Günümüze Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünün Türk Akademik Tarihçiliğine Katkısı (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Bahaeddin Yediyıldız) Saat: 10:15-12:30 Prof. Dr. Ramazan Acun: Bütüncül Bakış: Sosyal Ağ Analizi Prof. Dr. Mehmet Öz: Sosyal ve Ekonomik Tarihçilik Prof. Dr. Mehmet Özden: II. Meşrutiyet ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemleri: Fikir, Siyaset, Toplum Prof. Dr. Fatih Yeşil: Osmanlı Yenileşme Tarihi Doç. Dr. Resul Ay: Kültür Tarihçiliği
II. OTURUM: 1960'lardan Günümüze Türkiye'de Tarihçilik I (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Yunus Koç) Saat: 13:30-15:00 Prof. Dr. Özer Ergenç: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliği (Açılış Tebliği) Prof. Dr. Hülya Taş: Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Doç. Dr. Murat Keçiş: Ortaçağ Tarihçiliği Doç. Dr. Murat Tuğluca: Osmanlı Müesseseler Tarihi
III. OTURUM: 1960'lardan Günümüze Türkiye'de Tarihçilik II (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya) Saat: 15:15-17:00 Prof. Dr. Zafer Toprak: Modernleşme (Osmanlı ve Cumhuriyet) Dönemi Çalışmaları (Açılış Tebliği) Prof. Dr. Abdülhamit Kırmızı: Biyografi Çalışmaları Prof. Dr. Yavuz Unat: Bilim Tarihi Araştırmaları Doç. Dr. Selim Tezcan: Ortadoğu Tarihi Araştırmaları Doç. Dr. Fatih Durgun: Avrupa ve Bizans Tarihi Çalışmaları

İKİNCİ GÜN (7 Aralık 2021)

IV. OTURUM: 1960'lardan Günümüze Türkiye'de Tarihçilik III (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Öz) Saat: 9:30-11:00

Prof. Dr. Suraiya Faroqhi: Kültür Tarihçiliği (Açılış Tebliği)
Prof. Dr. Konuralp Ercilasun: Genel Türk Tarihçiliği
Doç. Dr. Murat Kocaaslan: Sanat Tarihi Çalışmalarında Osmanlı Klasik Dönemi
Doç. Dr. V. Macit Tekinalp: Selçuklu ve Osmanlı Arkeolojisi

V. OTURUM: Dünyada ve Türkiye'de Tarihçilikte Yeni Yaklaşımlar ve Temalar I (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu) Saat: 11:10-12:30

Prof. Dr. Fatma Acun: Dijital tarihçilik
Prof. Dr. Ahmet Şimşek: Sosyal Medya ve Tarih
Doç. Dr. Yunus Uğur: Dijitalleşme ve Osmanlı Tarihi
Doç. Dr. Luca Zavagno: Küresel Tarih

VI. OTURUM: Dünyada ve Türkiye'de Tarihçilikte Yeni Yaklaşımlar ve Temalar II (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Suraiya Faroqhi) Saat: 13:30-15:20

Prof. Dr. İsenbike Togan: Kadın Tarihi (Açılış Tebliği)
Prof. Dr. Rüya Kılıç: Toplumsal Tıp Tarihi
Doç. Dr. Özlem Sert: İklim ve Çevre Tarihi
Dr. Öğr. Gör. Şeyma Afacan: Duyguların Tarihi
Doç. Dr. İsmail Yaşayanlar: Salgın Hastalıklar Tarihi

VII. OTURUM: Dünyada ve Türkiye'de Tarihçilikte Yeni Yaklaşımlar ve Temalar III (Oturum Yöneticisi: Prof. Dr. Fatih Yeşil) Saat: 15:30-17:00

Prof. Dr. Gültekin Yıldız: Askeri Tarihçilikte Yeni Yaklaşımlar
Doç. Dr. Özgür Kolçak: Yeni Askeri Tarihçiliğin Osmanlı Tarihçiliğine Yansımaları
Doç. Dr. Mehmet Beşikçi: Askeri Tarihçilik Kaynağı Olarak Hatıratlar
Doç. Dr. Gülay Yılmaz Diko: Askeri Tarih ve Çocuk Tarihi

KAPANIŞ VE DEĞERLENDİRME (Saat: 17:15-18:00)

Prof. Dr. Mehmet Öz — Prof. Dr. Ali Birinci
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya — Prof. Dr. Ahmet Şimşek

I. OTURUM: 1970'LERDEN GÜNÜMÜZE HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜNÜN TÜRK AKADEMİK TARİHÇİLİĞİNE KATKISI

BÜTÜNCÜL BAKIŞ: SOSYAL AĞ ANALİZİ

Ramazan ACUN*

Özet

Bu çalışmada, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü elemanlarınca yapılan bilimsel çalışmalar bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu maksatla, geçmişten günümüze söz konusu bölümde görev almış öğretim elemanlarının yayınları, yaptırılan tezler ve bunlara ait atıf verileri kaynakca.info üzerinde oluşturulan Türkiye Tarih Atıf Dizinine (TTAD) yüklenmiş ve Sosyal Ağ Analizi (SAA) yöntemi ile analiz edilmiştir. Böylece, Hacettepe tarih ağ haritası (veya sosyogram) elde edilmiştir. Söz konusu bu harita, ağ etkisi, merkezilik, kimlik oluşumu ve ağdaki bilgi akışı bakımlarından incelenmiştir. Buna göre, ilk bulgular şöyledir: Özellikle 2000'li yıllardan itibaren yaptırılan lisansüstü tez sayısındaki artışa paralel olarak ağa katılım, hızlı bir artış

* Prof. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

göstermiş, bu da sonuç olarak yapılan yayınların etkisini aynı oranda büyütmüştür. Ağın merkezini özellikle Osmanlı tarihi alanında araştırma yapanlar oluşturmuştur. Bilginin akış yönü bakımından ise ağın kısmen kapalı bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, daha güvenilir sonuçlar için çalışmanın karşılaştırmaya imkân verecek bir şekilde kapsamının genişletilmesine ihtiyaç vardır.

II. MEŞRUTİYET VE TÜRKİYE CUMHURİYET DÖNEMLERİ: FİKİR-SİYASET VE TOPLUM BAŞLIKLI TEZLER

Mehmet ÖZDEN*

Özet

İkinci Meşrutiyet Devri'nin (1908-1918)- selefleri/öncelleri olan Tanzimat ve Yeni Osmanlılara borcunu inkar etmeksizin modern fikir ve siyaset tarihimiz açısından bir milat oluşturduğu açıktır. Söz gelimi fikir, 'İlan-ı Hürriyet-1908- öncesinde aydın-bürokratlarının devlet merkezli ıslahat raporları ya da 19. Yüzyıl ortalarından itibaren Şinasi mektebinden gazeteci-romancıların edebi-retorikleriyle ifade imkanı bulmuşken şimdi milliyetçilik, liberalizm, sosyalizm gibi modern cereyanlar içinde kavramlaşmıştır. Keza siyaset, önceleri Babıali hizipleri içinde iktidar kavgası iken Meclis-i Mebusan gibi modern temsil kurumları, cemiyet ve fırkalar gibi politik teşekküller 1908'den sonra Osmanlı-Türk kamusunu şekillendirmişlerdir. Cemiyet/toplum ise artık sessiz bir yığın değil politik bir özne olma yolunda siyasetten etkilendiği gibi siyaseti de etkiler bir failliğe evrilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ise İkinci Meşrutiyet birikimini araya giren 10 yıllık

* Prof. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

savaşa rağmen ve onunla birlikte devam ettirmiş ve o birikimi kimi radikal adımlarla sürdürmüştür. Millî Mücadele yılları gibi 'zor zamanlar'da TBMM'nin açılması bunun somut ifadesidir.

Hacettepe Üniversitesi Tarih bölümünde yüksek lisans-doktora düzeyinde İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet devrine dair yapılmış siyasi fikir tarihi tetkikleri üç başlık etrafında toplanabilir: Dergiler, portreler ve politik ve sosyal kurumlar: Türkiye'de politik fikirler mecra olarak esasen dergiler etrafında örgütlendiği için-Türk fikir tarihi dergilerin tarihidir- Mecmua incelemeleri önem arz eder. Bu çerçevede İçtihad, Halka Doğru, Türk Yurdu, İştirak, Milli Tetebbular Mecmuası, Anadolu, Dergah, Polis Mecmuası, Kadınlar Dünyası, Çocuk, Karagöz ve Orkun dergileri, Balkan gazetesi gibi mevkuteler H.Ü. Tarih bölümünde tezlere konu oluşturmuşlardır. İkinci başlık kendi dönemlerinde fikri kapasiteleriyle tesir uyandırmış entelektüel portrelerdir; Nezihe Muhiddin, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Azerî Celil Mehmet Kuluzâde ve tarihçi Ahmet Refik Altınay ya da ismi unutulmuş ve fakat hatıratı kıymetli bir asker olan Eyüp Durukan... Kurumlar faslında İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf fırkaları, Birinci ve İkinci TBMM, Seka, Türk Kadınlar Cemiyeti, Halk Evleri, Ankara Kız ve Gazi Liseleri Tarih bölümünde yapılan tezlerden bazılarıdır.

Türkiye Cumhuriyet tarihini sadece devlet ve resmi projeler kısaca siyaset merkezli değil toplumun cevap verme ve dönüştürme kapasitesini, kendi hikayesini oluşturmasını mevzu edinen tezler de H.Ü. Tarih bölümünün bir diğer farkını oluşturur. Kent merkezli ve gündelik hayatın sosyolojisi denilebilecek bu çalışmalar içinde İstanbul, Edirne, Zonguldak şehirlerindeki modernlik deneyimleri, işgal altında hayat, işçilerin konumu, otomobilin macerası, eğlence ve fuhuş mekanları sayılabilir.

H. Ü. TARİH BÖLÜMÜ'NÜN OSMANLI YENİLEŞME TARİHİ'NE KATKISI: ELLİ YILLIK BİR BİLANÇO DENEMESİ

Fatih YEŞİL*

Özet

Bu bildiri Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Yenileşme Tarihi alanında yapılan çalışmaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bütüncül bir Dünya Tarihi perspektifi ile hazırlanmış olan lisans düzeyindeki ders programını dikkate alarak meseleyi tartışmayı hedefleyen bildiri, bölümde görev yapan öğretim üye ve görevlilerinin yayınları ve hazırlanan lisansüstü tezlerle ilgili verilerden hareket etmektedir. Söz konusu veriler kendi içerisinde dokuz farklı kategori altında tasnif edilerek oransal ağırlıkları ortaya konmaya çalışılacak ve her biri kategorinin alana yaptığı katkı tespit edilmeye çalışılacaktır.

* Prof. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

KÜLTÜR TARİHÇİLİĞİ BAĞLAMINDA HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA TEZLERİ

Resul AY*

Özet

Türkiye'de tarih yazıcılığının gelişim tarihini herhalde en iyi yansıtan Tarih bölümlerinde yaptırılmış Yüksek Lisans ve Doktora tezleridir. Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamlanmış tez çalışmalarının özellikle son 35-40 yılına bakıldığında 80'li yıllar sonrası Türk Tarih yazıcılığında gözlenen yeni yöntem ve yaklaşımlar ile tema çeşitliliğinin adeta bir yansımasını görürüz. Sadece kültür tarihi kapsamında yapılan çalışmaların dahi toplam tezlerin 1/3'ne tekabül ettiği anlaşılır. Bu tebliğ kapsamında ele aldığımız ve toplam tezlerin yaklaşık 1/5'ine tekabül eden 19. yüzyıl öncesi Yüksek Lisans ve Doktora çalışmaları birçok bakımdan Türkiye'de modern tarihçilik adına oldukça umut verici bir tablo çizer. Elbette hepsi için aynı başarıdan bahsedemeyiz ama konu seçimindeki zenginlik ve özgünlük, hatta birçok tezde gözlemlediğimiz problem çözme odaklı ve interdisipliner yaklaşım oldukça etkileyicidir. Bu tebliğde incelemeye

* Doç. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

tabi tuttuğum yaklaşık 80 tez adeta kültür kavramının tanımındaki çeşitlilikle yarışır. Ele alınan tema/konu çeşitliliğinin yanında zaman ve mekân boyutu da oldukça geniştir. Çalışmaların Osmanlı dönemi ağırlıklı olmakla birlikte Osmanlı öncesi Anadolu, İslam öncesi Orta Asya, klasik İslam dünyası ve Avrupa kültürünü kapsadığı görülür. Fakat burada tezler bölgesel veya dönemsel ayrıma göre değil çalışma konularına göre bir sınıflamaya tabi tutulmuştur. Bu kapsamda bahse konu tezler 7 ana başlık altında toplanmıştır. Şüphesiz bazı konuların diğer gruplarla kesişen yanları olacaktır, hatta diğer sosyal bilimlerle de kesişmeler söz konusudur. Bu gerçekliği göz ardı etmeden tezler ağırlık sırasına göre din ve inanç, düşünce ve ilim, folklor, müessese, sanat, hukuk ve kültürel etkileşim başlıkları altında incelenmeye tabi tutuldu. Elbette birbirinden bağımsız seçilmiş çalışmalar arasında bir ilişkilendirme aranmaz ama tesadüf de olsa bazı çalışmaların adeta bir serinin devamı veya bir bütünün parçaları niteliğinde olduğu da dikkat çeker.

II. OTURUM: 1960'LARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİK I

OSMANLI MÜESSESELERİ VE MEDENİYETİ TARİHİ ARAŞTIRMALARINDA EĞİLİMLER (1982-2020)

Murat TUĞLUCA*

Özet

Bu çalışmanın amacı 1960'larda bir kürsü olarak kurulan Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihiyle ilgili çalışmaların özellikle son yıllarda nasıl bir eğilim içerisinde bulunduğunu tespit etmektir. Bu maksatla burada; YÖK'ün kurulduğu, tüm üniversitelerin bir çatı altında birleştirildiği ve aynı zamanda müessese anabilim dalının da YÖK tarafından kabul edildiği 1982 yılından itibaren Türk üniversitelerinde bu anabilim dalının kapsamına girebilecek türde konuların ele alındığı doktora düzeyindeki tezler incelenecektir. Tezlerin nitelikleriyle ilgilenilmeyecek, elde edilen veriler kantitatif bir yöntemle değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Zira onca tez içeriğinin bu sınırlı çalışmada incelenmesi mümkün değildir. Bu bağlamda YÖK-TEZ üzerinden 1982 ilâ 2020 yılları arasında Osmanlı tarihiyle

* Doç. Dr. - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

ilgili üretilmiş tezler içerisinden müessese anabilim dalıyla ile ilgili olanlar tespit edilecek. Buradan elde edilecek istatistiki verilerle Osmanlı müessese çalışmalarının son 38 yılının bir profili çıkartılacaktır. Böylelikle çıkan profil üzerinden değerlendirme yapma imkânı elde edilecektir.

Çalışmada karşımıza çıkacak sorun, tüm bu tezlerin hangilerinin müessese anabilim dalının kapsamı dâhilinde olduğunun tespitidir. Bunun için 1960'larda İstanbul Üniversitesi tarih bölümü tarafından bu kürsüde incelenebilecek konular için çizilen çerçeve esas alınacaktır. Bilindiği üzere üniversitelerimizin ve enstitülerimizin birçoğunda bu anabilim dalı aktif olarak faaliyette değildir. Bununla birlikte buralarda müessese anabilim dalının konularına girebilecek türde tezler üretilmektedir. Dahası edebiyat, mimarlık ve güzel sanatlar gibi disiplinlerce de Osmanlılarla ilgili üretilmiş onca doktora tezi bulunmaktadır. Haliyle bütün bunları yok saymak mümkün değildir. Bu yüzden çalışmada, tezi yürüten hocanın yahut da enstitünün anabilim dalına bakılmaksızın tezin konusuna ve mevzubahis çerçeveye girip girmediğine odaklanılacaktır. Kaldı ki bir tarih çalışmasında özne Osmanlı olduğunda müessese ile yeniçağ yahut da yakınçağ anabilim dalları arasında metodoloji ve kaynaklar açısından çok da ciddi bir fark yoktur. Üstelik bu alanlar arasında

ayrışmadan ziyade çok daha fazla ortak çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Buna bir de alanların muhteviyatının iç içe geçmişliği eklenince müessese çalışmalarını, ortak çalışmalar bir kenara diğer disiplinleri de işin içine katmak suretiyle disiplinler arası çalışmalar düzeyine çıkartmak elzem görünüyor. Böylelikle daha kapsamlı ve daha değerli çalışmalar elde etmek mümkün hale gelebilir. Bu yüzden yukarıda çerçevesi çizilen türde tezler bu çalışmanın temel veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, belki de müessese çalışmalarının yönünün tespitine ve yeni açılımlar önermeye daha fazla imkân sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı tarihi araştırmaları, teşkilat tarihi, medeniyet tarihi, doktora tezi, kürsü.

III. OTURUM: 1960'LARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİK II

1960 SONRASI TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ TARİHÇİLİK

Zafer TOPRAK*

Özet

II. Dünya Savaşı ertesi tarih yazımı tüm dünyada yeni bir evreye girdi. İki dünya savaşı arası yaşananlar ve savaş sonrası sömürgeciliğin büyük ölçüde sona erişi tarih yazımını küreselleştirdi. Aynı zamanda farklı disiplinler tarih alanında boy gösterdi. Özellikle savaşın neden olduğu yıkım ekonomik ve toplumsal tarih alanına yeni bir boyut kattı.

Türkiye'de de 27 Mayıs askeri müdahalesi ve 61 Anayasası ertesi gelişmeler tarih yazımında kuramsallığı ve disiplinler arası tarihçiliği ön plana çıkardı. Özellikle az gelişmişlik sorunsalı tarihçilikte iki alanı kuşattı. Klasik dönemde feodalizm ve Asya Üretim Tarzı tartışmaları ülkenin toprak düzenine odaklandı. 19. Yüzyıl ve sonrasında ise emperyalizm eksenli çözümlemeler tarihçileri ekonomik ve finansal tarihçiliğe yöneltti.

* Prof. Dr.- Boğaziçi Üniversitesi

1970'lerle birlikte "sivil toplum" ve "merkez-çevre" ilişkileri dünya tarihçiliğinin yeni alanlarını Türkiye'de de test edilmesine neden oldu. 1980 sonrası ise post-modernite kültür tarihçiliğini ön plana çıkardı. İnanç ve etnik eksenli sorunsallar bir başka vurgu aldı.

Özetlemek gerekirse 60 sonrası Türkiye'de çağdaş tarih küresel etkileşim içerisine girerken farklı disiplinlere mensup birçok araştırmacı tarih alanında özgün eserler ortaya koydu.

PADİŞAH BİYOGRAFİLERİ: VARLIK İÇİNDE YOKLUK

Abdulhamit KIRMIZI*

Özet

Tarihçilik "büyük adamlar" biyografilerini küçümser hale geldiği halde, dünyada eski hükümdarlar hakkında yeni kitaplar çıkmaya devam ediyor. Buna karşın, Türkiye'de tarih padişah-merkezli anlatıldığı ve padişahlar sürekli gündemde tutuldukları halde, akademik monografi olarak yeterince padişah hayatı yazılmıyor.

Akademisyenlerin bıraktığı boşluğu, tüketim kültürü popüler biyografilerle doldurmaktadır. Padişah biyografileri tamamen piyasa saikleriyle yazan, akademik titizlikten ve edebi zevkten mahrum müteverrihler tarafından kaleme alınmaktadır. Sıradan okur kitlesinin tarih kültürünü siyasi yönelimler belirlemektedir. Popüler padişah biyografileri bu yönelimi doyurmakta, günün gerçekliğini düne bakarak anlama vaadi sunmaktadır. Bugünün mağlubiyet ve hasaretiyle baş edemeyenler ya kurgulanmış bir geçmiş hülyasında muzaffer zamanlara kaçmakta ya da sorunların kaynaklarını komplo teorilerinin çizdiği dün anlatılarında aramaktadır.

* Prof. Dr.- Bamberg Üniversitesi

Bu tebliğde Türkiye'de Türkçe yayınlanmış padişah biyografileri kemmiyet ve keyfiyet açısından tahlil edilecektir. Hamasete dayalı popüler padişah biyografilerinin varlığı ve gücü karşısında, hakikiyete yaslanan akademik biyografilerin azlığı ve aczi ortaya konacaktır.

BİLİM TARİHİ ARAŞTIRMALARI: BİLİM TARİHİ DİSİPLİNİ, YÖNTEMİ VE TARİHSEL SÜRECİ

Yavuz UNAT*

Özet

Bilim tarihi, bilginin hangi aşamalardan geçerek bugün bilim dediğimiz bilgi türünün oluştuğunu, bilime ne gibi ve ne zamanlar katkılar yapıldığını konu edinen bir disiplindir. Ancak bilim tarihi buluşların kronoloji olarak anlaşılmamalıdır. Bilginin aşamalarını belirlemek, bilimsel kuramların doğuşunu ve gelişimini olgusal ve deneysel verilere dayanarak betimlemek, bir toplumun bilime ne zaman ve hangi durumlarda katkı yapabildiğini örneklerle ortaya koymak, bu katkılar yapılırken bilim adamlarının nasıl bir uğraş verdiklerini, kullandıkları yöntemleri, araç ve gereçleri göz önüne sermek, bilimin değerini ve önemini sorgulayarak, bilimsel etkinliği bütün yönleriyle tanımaya ve tanıtmaya çalışmak, elde edilen bilimsel sonuçların uygulamaya nasıl geçirildiklerini, bunların insan yaşamında ne gibi değişikliklere neden olduğunu incelemek, bir toplumun bilime katkı yapacak düzeye getirilebilmesi için neler

* Prof. Dr. -Kastamonu Üniversitesi

yapılması gerektiğini somut örneklere dayanarak göstermek bilim tarihi disiplinin konuları arasındadır.

Bildirimizde bilim tarihi disiplinin çalışma yöntemi tartışılacak ve bu disiplinin dünyada ve ülkemizdeki kuruluş ve gelişme süreçleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilim Tarihi, Bilim Tarihinde Yöntem

TÜRKİYE'DE MODERN ORTADOĞU TARİHÇİLİĞİ

Selim TEZCAN*

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de modern Ortadoğu tarihçiliğinin son altmış yılda izlediği seyri konu edinmektedir. İnceleme esas itibariyle 1960'lardan günümüze kadar Türk üniversitelerinde çalışmış tarihçiler tarafından birincil kaynaklara dayanarak kaleme alınan ve Napoléon Bonaparte'ın Mısır ve Suriye seferinden (1798-1801) II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan dönemde Ortadoğu'nun siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel tarihini ele alan monografiler üzerinden yürütülecektir. Modern Ortadoğu tarihiyle meşgul olan Türk tarihçilerinin geçmişten günümüze ne tür kaynak ve yöntemler kullandıkları, hangi bölgeler, çalışma sahaları ve konulara odaklandıkları, araştırmalarında ne gibi hedeflere yöneldikleri değerlendirilecektir. Türkiye'de modern Ortadoğu tarihi üzerine verilen eserlerin dünyada bu alanda yürütülen araştırmalara katkıları ve kendilerine özgü yönleri üzerinde durulacaktır. Aynı zamanda

* Doç. Dr.- Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

modern Ortadoğu tarihçiliğinin ülkemizde karşılaştığı zorluk ve sınırlılıklar da irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, modern Ortadoğu, Ortadoğu tarihi, Türk tarihçiliği, 1960-2020

TÜRK TARİHÇİLİĞİNİN PERİFERİSİNDE KALANLAR: AVRUPA VE BİZANS TARİHİ ÇALIŞMALARI

Fatih DURGUN*

Özet

Türkiye'deki akademik/profesyonel tarihçilik tabii olarak milli tarih yazımının yarattığı zorunluluk ve gereklilikler etrafında şekillenmiş ve tarih bölümlerindeki akademik çalışmalar, başta Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi olmak üzere Genel Türk tarihi ve Selçuklu tarihini de içerecek biçimde milli tarihin ana unsurları merkeze alınarak yapılandırılmıştır. Tarih disiplininin milli devlet ve kültür perspektifi çerçevesinde biçimlenmesi, pek çok Avrupa ülkesinde ve ABD'de de görülebileceği üzere milli tarihin dışında olan alt alanların ikincil planda kalmasına yol açmış ve gelişmelerini nispeten sekteye uğratmıştır. Fakat Batı tarihçiliğinde tarih disiplininin profesyonel anlamda daha köklü temellere dayanması ve Batılı ülkelerin İngiltere, Fransa, Almanya ve daha geç dönemlerde de ABD gibi önde gelenlerinin üretmiş olduğu emperyal kültür ve mirasın milli tarihin unsurları dışında kalan alanları da kapsayıcı bir heterojenliğe ve esnekliğe sahip olması, bu ülkelerin milli tarihçiliklerinin periferisinde

* Doç. Dr. - İstanbul Medeniyet Üniversitesi

bulunan Bizans tarihi ya da Ortadoğu çalışmaları gibi alanların belirli bir dinamizmde yürütülmesini mümkün kılmıştır. Şüphesiz Türk tarihçiliği bir süreden beri, milli tarihçilikleri dönüştüren ve onları, küresel tarihe eklemlenmeye zorlayan teknolojik ve lojistik imkanlar sayesinde metodolojik anlamda yeniliklere açık hale gelmiş ve tarih disiplini içindeki çalışma alanları çeşitlenmiştir. Bu anlamda, Avrupa ve Bizans tarihinin eskiye göre daha fazla ilgi görmeye başladığı söylenebilir. Ancak, Avrupa tarihi ve Bizans tarihi çalışmalarının Türkiye'deki seyri, periferide kalmaları ve son zamanlarda görece daha dinamik alanlar olmaları bakımından benzeşmekle birlikte bazı açılardan birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Avrupa tarihi, Bizans tarihinin aksine uzun bir süre Türkiye'deki tarih bölümlerinin büyük bir çoğunluğunda görmezden gelinmiştir. Günümüzde ise bu durum temelde çok fazla değişmemekle birlikte Avrupa tarihi, Osmanlı tarihini ilgilendirdiği ölçüde karşılaştırma aracı ya da Haçlı Seferleri bağlamında "öteki"nin çok da merkezi bir önemi haiz olmayan tarihi olarak ilgi konusu olmuştur. Bu durum, Türkiye'de Avrupa tarihçiliğinin gelişme göstermesini adeta imkânsız hale getirmiştir. Son yıllarda bunu aşmaya yönelik çabalar olmasına rağmen gerek Ortaçağ gerek Yeniçağ ve Yakınçağ Avrupa tarihine ilişkin çalışmalar dilsel engeller ve metodolojik bir gelenek yoksunluğundan kaynaklı

olarak büyük oranda Batı'daki eski literatürün aktarılması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Türkiye'deki Bizans tarihçiliği ise Avrupa tarihçiliğine göre daha gelişmiş olup İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nde tarih bölümlerinin teşekkülünden beri varlıklarını sürdürmekle birlikte, Bizans sanat tarihi alanına göre çok daha yerel düzeyde kalmıştır. Uzun bir süre siyasi tarih sınırlarına hapsolan Bizans tarihi çalışmaları, Haçlı Seferleri tarihi ve Bizans'ın Osmanlı ile münasebetleri etrafında ciddi bir ilgi konusu olmuştur. Son dönemlerde Bizans'ın etrafındaki dünyayı da şekillendiren bir siyasi ve kültürel yapı olduğunu dikkate alan çalışmaların sayısındaki nisbi artışa rağmen Bizans tarihçiliğinin de Avrupa tarihçiliği gibi dilsel ve metodolojik eksikliklerden muzdarip olduğu söylenebilir. Bu bildiride, bahsedilen genel çerçeve etrafında, Türkiye'deki Avrupa ve Bizans tarihçiliğinin gelişim süreci değerlendirilecek, bu iki çalışma alanının periferide kalmasına neden olan faktörler tahlil edilerek dinamik alanlar haline gelip sıhhatli bir yolda ilerleyebilmeleri için müstakil alanlar olarak kabul görmeleri gerektiği vurgulanacaktır.

IV. OTURUM: 1960'LARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİK III

OTTOMAN CULTURAL HISTORY A SUMMARY

Suraiya FAROQHI*

Abstract

Cultural history' is one of the 'trickiest' terms that historians and their readers will encounter in their explorations. To deal with the numerous meanings and implications of the concept of cultural history in the Ottoman context, a short presentation is obviously insufficient, and therefore, we concentrate on two aspects only. We begin with a discussion of political culture and proceed to the closely allied concepts of political cum cultural mediation on the one hand, and the sometimes helpful but often misleading idea of the 'spirit of the times' on the other. By the latter term, we mean to say that at any given time, the dominant circles of a given society imposed the religious and/or political opinions that they considered fundamental, or at least they strongly encouraged contemporaries to adopt these tenets.

* Prof. Dr.- İbn Haldun Üniversitesi

We then turn to a discussion of urban consumption culture in the feminine mode, put differently, the real -- or perhaps only perceived -- tendency of certain eighteenth-century women to make demands on their husbands and families, which usually involved the enjoyment of material goods. This perception became important in the political culture of the times, and perhaps the loud complaints of sultans and viziers had at least a limited amount of grounding in real life. In the reigns of Selim III and Mahmud II, a significant number of Istanbul women turned to the qadi (mostly the qadi of Davutpaşa) to protect their right to the money that their husbands owed them after pronouncing a unilateral divorce (talak). We may hypothesize that the sultans had learned of this trend and were anxious to counteract it in the interest of continued male dominance, which they equated with the survival of the empire and the Muslim religion. At this point, only hypotheses are possible, but they repay further study.

SON YARIM ASIRDA GENEL TÜRK TARİHÇİLİĞİ (1971-2021)

Konuralp ERCİLASUN*

Özet

Ülkemizde diğer bilimlerde olduğu gibi tarihçiliğin de modern metotlarla gelişmesi temelde 19. Yüzyıla dayanır. Daha önce Avrupa'daki aydınlanma çağı ve Türkolojiye yönelik araştırmalar, bu yüzyılın sonlarından itibaren Türkçeye tercüme edilmiş ve Türklük araştırmalarını etkilemiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra modern bilim tekniklerinin gelişmesine özel önem verilmiş ve tarih bilimi de bu kapsamda yeni bir atılım devresine girmiştir. Türk Tarih Kurumunun kurulması, ilk tarih kongrelerinin toplanması ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin açılması bu atılımın somut göstergeleridir.

Tarih biliminin cumhuriyet dönemindeki gelişmesi içerisinde Genel Türk Tarihi alanı da önce bir disiplin olarak ortaya çıkmış, sonra da bugüne kadar ciddi bir gelişme çizgisi yakalamıştır. Bildiride Genel Türk Tarihi alanının son yarım asırlık gelişim çizgisi incelenecektir.

* Prof. Dr. – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu inceleme sırasında alanın temel trendleri nasıldır, en popüler konular nelerdir, hangi konulara ilgi zaman içinde azalmıştır, günümüzdeki durumu, güçlü ve zayıf yönleri hangileridir gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

OSMANLI KLASİK DÖNEM MİMARLIK TARİHİ ARAŞTIRMALARI

Murat KOCAASLAN*

Özet

Bilindiği üzere Osmanlılar bugün anladığımız anlamda bir mimarlık tarihi yazımı geliştirmediler. 1873 yılında Viyana'da yapılacak sergi için Edhem Paşa'nın hazırladığı "Usûl-i Mi'marî-i Osmânî" adlı kitap dışında da bir kitap yazılmadı. Bununla birlikte Osmanlı mimarisinin dünya mimarisi içinde bir yeri olduğunu ilk söyleyen Avusturyalı Barok mimar Fischer von Erlach'ın 1721 yılında yayımladığı "Entwurf Einer Historischen Architektur" adlı kitabının ardından farklı tarihlerde Batılı araştırmacılar tarafından Osmanlı mimarisini belgeleyen çalışmalar yapıldı. Bunlar arasında; II. Abdülhamid döneminde özel izinle gelen Dresden Teknik Üniversitesi'nden Cornelius Gurlitt, Osmanlı mimarisini İslam perspektifi içinde değerlendire M. Henri Saladin ve Ernst Diez, Osmanlılardan eski gelenekleri yeniden şekillendirenler olarak söz eden Heinrich Glück, Bizans sanat tarihçisi Charles Diehl, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından Türkiye'ye davet edilen Albert Gabirel gibi araştırmacılar

* Doç. Dr. – Hacettepe Üniversitesi

bulunmaktaydı. 20. yüzyılına başlarında bu araştırmacılara Türk araştırmacılar da dâhil oldu. Bu anlamda Cumhuriyet dönemiyle birlikte Osmanlı mimarlık tarihi araştırmalarında dikkat çekici bir artış olduğu söylenebilir. Özellikle Osmanlı tarihçiliğinin sistematik bir bilim dalına dönüşmesine bağlı olarak, sanat tarihi disiplininin de ayrı bir bilim dalı olarak yapılanmasıyla bilimsel çalışmalarda Osmanlı mimarisi; kimliği, gelişim süreci, evreleri, yapı envanteri, tasarım ilkeleri gibi pek çok farklı başlık altında incelenmeye başlandı. Türkiye'de sanat tarihinin kurucusu sayılabilecek Celal Esad Arseven'in yanı sıra, Kültür Bakanlığı'nda Sedat Çetintaş, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde Ali Sami Ülgen, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde Ekrem Hakkı Ayverdi, Rıfkı Melûl Meriç, Ömer Lütfi Barkan, Doğan Kuban, Aptullah Kuran, Oktay Aslanapa, Semavi Eyice gibi araştırmacıların öncülüğünde başlayan araştırmalar daha sonraki yıllarda ivme kazandı. Bu çalışmada, Osmanlı klasik dönem mimarlık tarihi üzerine yapılan araştırmaların bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

V. OTURUM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİKTE YENİ YAKLAŞIMLAR VE TEMALAR I

DİJİTAL TARİH

Fatma ACUN*

Özet

Bu bildiride Dijital tarihin tanımının ardından, ne olduğu, ne tür bir gelişme ve ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmaya başladığı, tarih alanındaki metodolojik gelişmeler kapsamında anlatılacaktır. Dijital tarihin nasıl yapıldığı, standart tarih araştırmaları karşısında avantaj ve dezavantajlarına yer verilecektir. Tarih öğretimi ve araştırmalarına olan katkısı ile birlikte tarih metodolojisi alanının gelişmesine etkisi anlatılacaktır.

* Prof. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

SOSYAL MEDYA VE TARİH

Ahmet ŞİMŞEK*

Özet

Geçmişin önemsenen bilgisi olarak tarih, Herodot'tan günümüze kadar farklı paylaşım ve yazım imkanlarını kullanmıştır. "Önce söz vardı" vecizesi mucibince insandaki geçmiş merakı, yaşatılan sözlü kültür çerçevesinde yer bulmuş, yazının icadı ile metinsel bir formda sürmüştür. 19. yüzyılda bir disiplin haline gelen tarih, geçmiş bilgisinin hangi kısmıyla, nasıl bir yolla ilgilenmek gerektiğinin metodolojisini göstermiştir. Tarihin modern zamanlarda akademik araştırılması ve yazımı dışında halkın büyük kesimleri için üretilen popüler kitap ve mecmua gibi yayınlar da hep olagelmiştir. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının faaliyetleri bu geçmiş ve tarih konulu içeriklerin paylaşımını daha da yaygınlaştırmıştır. 2000'li yıllarda ise bunlara internet tabanlı sosyal medya olgusu eklenmiştir. Messenger, Youtube, Facebook, Twitter ve Instagram gibi metin, video, ses ve görüntü paylaşımını sağlayan bu yeni tarz, hepimizin hayatında çok önemli bir yeri işgal etmeye başlamıştır.

* Prof. Dr.- İstanbul Üniversitesi

Sosyal medya, hayatın her alanına ve yönüne ilişkin gönüllülük esasında zengin içerik paylaşımlarını ön görmekte, tarih alanına ilişkin olanlar da önemli bir yekûn teşkil etmektedir. Bahsi geçen bu platformda paylaşılan içeriğin hiçbir ön değerlendirme ve denetlemeye tabi tutulmaması, bilgi merkezleri ve bunun sağlamış olduğunu otoriteyi ortadan kaldırması yönüyle bilginin paylaşım imkanlarının demokratikleşmesine katkı sağlıyor görünse de her bireyin bir bilgi merkezi gibi keyfince hareket etmesine imkân tanıması yönüyle de bir bilgi kirliliğine yol açtığı söylenebilir. Sosyal medyada paylaşılan tarihsel bilgi de bundan mütevellit benzer bir süreci yaşamakta, benzer sorunlara yol açabilmektedir. Sosyal medyada duyduğu, gördüğü veya okuduğu bir haberin gerçekliğini araştırmak için yeterli donanım ve vakte sahip olmayan geniş kitlelerin bu durumdan olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Yaşadığımız Postmodern zamanlarda post-truth olgusu çerçevesinde tartışmaların yürütüldüğü bir dönemde tarihsel bilginin konumu, durumu ve sınırlılıkları daha çok tartışılmakta, tarihyazımsal süreçte, araştırma kadar yazım pratikleri ve imkanları daha çok önem kazanmaktadır. Tabiri caizse "anlatının yeniden dönüş yaptığı" bu süreçte, sosyal medya da bir tarihyazım türü olarak kendini göstermektedir.

Her bir bireyin akıllı telefonları vasıtasıyla günün hatırı sayılır bir zamanını geçirdiği sosyal medyada tarih konusunda yapılan paylaşımların genelde sorunlu bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda ilk kez sosyal medyadan öğrenilen tarih içeriğinin kişileri maniple amaçlı, kitleleri belli siyasal, kültürel ve ekonomik bir çerçevede yönlendirmek için kullanıldığı görülebilir. Bu durumda iki çözüm yolundan biri sosyal medya ortamlarını bilginin gerçekliği bağlamında değerlendiren ve denetleyen mekanizmaların kurulmasıdır ki bu, internet ve sosyal medyanın varoluş gerekçesiyle çelişmektedir. Çünkü internet özgür bir alandır ve sosyal medya da kişilerin hoş zaman geçirmek için yararlandıkları bir araçtır. Diğer çözüm yolu ise bireylerin karşılaştıkları her bir bilgiyi hemen kabul etmeyerek belli mantıksal süzgeçlerden geçirerek doğruluğu-yanlışlığına karar vermeleridir. Bunun için son 20 yıldır her bir yaşam alanına ilişkin okuryazarlık kavramlarıyla tanımlandı ki tarih alanındaki karşılığı da tarihsel okuryazarlık ya da tarihsel düşünme becerileridir. Bu okuryazarlık ya da becerilerin kazandırılmasıyla aslında sadece sosyal medyada karşılaşılan bilgilere yönelik bir değerlendirme imkânı sunulmayıp, bireyin tarihsel her okumasında onun tarihsel gerçeği fark etmesini sağlaması söz konusu olabilecektir.

DİJİTALLEŞME VE OSMANLI TARİHÇİLİĞİ

Yunus UĞUR*

Özet

Dijitalleşmenin sosyal ve beşeri bilimlere dair yönü dijital beşeri bilimler ve dijital tarih çerçevesinde ele alınmaktadır. Tarihçilik olarak düşünüldüğünde dijitalleşme ile karşı karşıya olunan durum bir araç ve yöntem meselesinden öte gözükmektedir. Yeni bir disipliner alan olarak gittikçe belirginleşen dijital tarihin tarihçiliğin temel meselelerine dair yeni açılımları ve önerileri olabileceği anlaşılmaktadır. Dijital araç ve diller, bağlantılı veri, kitle kaynak, makine öğrenmesi, yapay zeka ve farklı uygulamalara bünyesinde barındıran dijital tarih alanı, veri merkezli olarak tarihi kaynakları yeniden üretme, verinin tanımını, hacmini genişleterek zaman-mekân-tema-aktör olarak tarihi olayları çok boyutlu bir şekilde analiz ve görselleştirme imkanına sahiptir. Bu tebliğde tarihçi ve tarihçilik için çok belirleyici bir yeri olabilecek böyle bir alanın mevcut uygulamaları üç temel düzlemde tartışılacaktır. Birinci düzlem, arşivlerin sayısallaştırılması ve metaveri kayıtlarının yapılmasıdır. Bu düzey arşivi ve arşivin içerdiği temel bilgiyi korumanın ötesinde temel

* Doç. Dr. - Marmara Üniversitesi

olarak kayıtların erişilebilir olmasını hedeflemektedir. Şu anda Osmanlı tarihçiliğinde en yaygın olan ve en fazla deneyime sahip olunan dijitalleşme aşaması budur. Bu düzeyle ilgili mevcut çalışmalar çerçevesinde üzerinde durulabilecek iki nokta, bu çalışmaların a) süreçleri ve uluslararası standartları ve b) ortaya çıkan verinin birbiriyle ilişkilendirilmesi meseleleridir. Dijitalleşmenin ikinci düzlemi sayısallaştırılmış arşivin dijital yayını ve içerik kodlaması ve üçüncü düzlemi eldeki binlerce katalog, veritabanı ve dijital yayına dair analizi ve görselleştirmesidir. Metin, mekân ve ağ analizleri olarak özetlenebilecek değerlendirme çalışmaları ve farklı dijital araçlarla yapılabilecek görselleştirmeler son iki düzlemi ifade eder ki Osmanlı tarihçiliğindeki mevcut çalışma, uygulama ve deneyim fazla değildir. Sunumda bu düzlemlere dair gözlemlerimiz, tarihi arşivler, kişisel koleksiyonlar ve kültürel miras unsurlarına dair deneyimlerimiz ve mevcut diğer çalışmalar üzerinden örneklendirilecek ve dijital tarihin imkân ve sorunları tartışılacaktır.

"İŞTE, ÜSTAD NİKETAS," (…) "YENİ DÜNYALARI HAYAL ETMEKTEN DAHA GÜZEL BİR ŞEY YOKTUR.": GLOBALLEŞEN BİZANS

Luca ZAVAGNO*

Özet

1990lı yıllarda Dumbarton Oaks'da düzenlenen iki toplantı sırasında ünlü Bizans tarihçileri, Bizans İmparatorluğu'nun bir dünya medeniyeti olup olmaması üzerine tartıştılar. Bu toplantılara kadar Bizans tarihçiliği, Bizans İmparatorluğu'nu Akdeniz ve Avrupa dünyaları içine yerleştirme konusu üzerine fazla değinmemiş ve Bizans'ın kültürel olarak komşularıyla ilişkilerinde oynadığı rol, yeterince konuşulmamış temalardan biri olarak kalmıştı. Bizans İmparatorluğu ile Müslüman, Slav ve Batı Avrupalı komşuları arasındaki ilişkinin üzerinde fazlasıyla konuşulan bu tartışmanın odak noktası Bizans İmparatorluğu'nun söz konusu komşular üzerinde hem maddi hem manevi etkisiydi. Averil Cameron'un belirttiği üzere, Bizans etkisi üzerindeki yorumsal model, Bizans tarihçilerinden ziyade Roma İmparatorluğu tarihçileri tarafından oluşturulmuştu.

* Doç. Dr. – Bilkent Üniversitesi

Bu toplantılar ile başlayan tarihsel ve eleştirel yaklaşım, sadece Bizans kültürünü akademik bağlamlar üzerinden tartışmayı değil, aynı zamanda daha önce tahayyül edilmemiş yeni bağlamlarla ele almayı da hedeflemektedir. Çin, Hindistan, Avustralya gibi farklı kültür ve coğrafyalarında tartışmalar içine katıldığı bu yeni yaklaşımlar, Bizans dünyası içindeki parçalanmayı en aza indirgeyerek, ilişkiler üzerine yoğunlaşmayı ve kronolojik, coğrafi veya dilsel ilişkileri çözümlemeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, Bizans tarihçiliğinde gerçekleşen güncel gelişmeler üzerinden Bizanslıların çevreleriyle olan politik, kültürel, diplomatik ve ekonomik ilişkilerini incelemeyi hedeflemekte ve Bizans tarihine olan yeni yaklaşım ve paradigmalar çerçevesinde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurgulamayı amaçlamaktadır. Tıpkı Umberto Eco'nun Baudolino isimli eserinde kurguladığı büyülü gerçekçilik akımı gibi, bu çalışmanın temel gayesi de Bizans dünyasını, farklı ve akışkan dünya tarihleri içerisinde konumlandırmaktır.

"THERE, MASTER NIKETAS, […] THERE IS NOTHING BETTER THAN IMAGINING NEW WORLDS": GLOBALIZING BYZANTIUM.

Abstract

During two meetings held at Dumbarton Oaks in the early 1990s, some renowned Byzantine scholars pondered upon the role of Byzantine as a "world civilization." Indeed, they stressed the relationship between Byzantium and its neighboring civilizations (Islam, Slavic, and Western European), showing the tremendous cultural influence and legacy it held on those cultures. Since then, Byzantine historiography has seldom tried to broaden the Mediterranean- and Euro-centric horizons and locate Byzantium in a global and comparative historical perspective. As Averil Cameron concludes, "active exploration of this [interpretative] model comes less from Byzantinists than from historians of the Roman Empire."

Indeed, not only Byzantine culture is now studied in academic contexts and institutions (like China, India, and Australia) that would have been unimaginable a few decades ago, but new critical approaches to the study of the Byzantine world have been actively promoted, by cutting across the chronological, geographical,

linguistic, nationalist, and disciplinary boundaries in order to overcome the fragmentation of Byzantine studies.

In this paper, I will try to offer a brief survey of the changes experienced by Byzantine historiography not only to examine the political, cultural, economic, and diplomatic relations with the world around it but to advance new interpretative paradigms and "imagine" Byzantium -like Eco's Baudolino did in its not-so-fantastic account- as part and parcel of a history of those many worlds lying across the roads crisscrossing other continents.

VI. OTURUM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİKTE YENİ YAKLAŞIMLAR VE TEMALAR II

KADIN TARİHİNDE YÖNTEM MESELELERİ

İsenbike TOGAN*

Özet

Kadın tarihi denince ilk akla gelen "bizim tarihimizde önemli kadınlar var değil mi" türünden ifadelerdir. Konu üzerinde çalışanlar ise özellikle Türklerde kadın tarihini İslam öncesi ve İslami devir diye ikili bir bakış açısı çerçevesinde ele alırlar. İslami dönemde daha çok hanedanlar ve belli konular üzerinde odaklanılırken, İslamiyet öncesinde genellemelerle karşı karşıya kalırız.

Bu genellemelerin en yaygını İslamiyet öncesinde kadının özgür ve erkekle eşit olduğu görüşüdür. Önce Ziya Gökalp sonra da Halide Edip ile başlayan bu görüş halen yaygındır. Yakınlarda bu konuda bazı eleştirisel görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar özellikle İslamiyet öncesi kadınlarının İslami dönemden daha üstün bir düzeyde bulunmamış olduklarını göstermeğe matuf çalışmalardır. Öte

* Prof. Dr. – Boğaziçi Üniversitesi

yandan bu genellemeleri eleştiren daha yeni bir yaklaşım İslamiyet öncesi düzende merkezi devletin varlığı ve yokluğunun hiyerarşik yapıda yarattığı farklılıkları göstermeye yöneliktir.

Öte yandan Kadim Türk dünyasına baktığımız zaman, kadınlar açısından farklı yaşantılar görülmesi ile beraber Göktürkler ve Uygurlarda salt merkezi devletin varlığı bu farklılıkları açıklamak için yeterli olmamaktadır. Bu dönemi anlamak için Çin kaynaklarında verilen bilgileri karşılaştırmalı olarak ele aldığımız zaman bu farklılıkların toplumsal yapılarda yattığı görülmektedir. Bu çerçevede mikro düzeyde "gelinler ve yengeler" açısından bir değerlendirme, bizi makro düzeyde toplumlar arasındaki algılama ve uygulama farklılıklarına götürmektedir.

TOPLUMSAL TIP TARİHİ ARAŞTIRMALARI: LİTERATÜR-YAKLAŞIM-DEĞERLENDİRME

Rüya KILIÇ*

Özet

Tıp tarihi esasen doktorlar tarafından ve doktorlar için geliştirilen bir alan oldu. Hitap ettiği kitle tıp mensupları olarak görüldüğünden onların ihtiyaçlarını karşılamaya ve bir meslek bilinci yaratılmasına katkı sağlayacak konular tercih edildi. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısı sonrasında tarihçilerin tıbbın toplumsal boyutuna ilgi duymaya başlamaları bilhassa hasta profili ve deneyimini etraflı bir biçimde inceleme isteğini tıp tarihi çalışmalarının odağına taşıdı. Bugün artık tıbbın toplum ve kültürün bir alanı olarak görülmesi tarihçilere tıbbi bilginin üretimi, iktidar, modernleşme, ırk, sınıf, toplumsal cinsiyet ve salgın hastalıklar gibi konular üzerinde yeni ufuklar açıyor. Böylece, tıp tarihi Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de sınırları hızla genişleyen göz alıcı bir çeşitliliğe sahip alan olarak tıp mensupları kadar akademik tarihçileri de kendine çekmekte. İşte bu çalışmada toplumsal tıp tarihi alanındaki yaklaşım ve karşı karşıya gelişler özellikle Türkiye'deki

* Prof. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

yansımaları üzerinden genel hatlarıyla seçili örnekler üzerinden ele alınacaktır.

OSMANLI ÇALIŞMALARINDA İKLİM TARİHİ

Özlem SERT*

Özet

Bütün imparatorluklar gibi Osmanlı İmparatorluğu doğal kaynakların büyük nüfusların yaşamına aktarımını ve dağıtımını büyük coğrafi ölçeklerde gerçekleştiren bir devletti. Döneminin diğer Erken Modern imparatorlukları gibi coğrafya üzerinde yapılan büyük projeler artan coğrafya ve üretim bilgisini de beraberinde getirmişti. Değişen koşullara adaptasyon idari dönüşümleri tetiklemişti. Ancak insan merkezli tarih anlatısı çevreye ve iklime dair farkındalıkları gölgede bıraktı. Yirminci yüzyılın sonları ve Yirmibirinci yüzyılın başlarında Küresel Isınmanın getirdiği zorluklar iklimin geçmişteki etkilerine dair bir farkındalık uyanmasına vesile oldu. Osmanlı tarihçileri bugün 17. yüzyılda Küçük Buzul Çağının Anadolu'da ve Balkanlar'da getirdiği farklı iklim koşullarının etkisini değerlendiriyorlar. Pleoklimatoloji verilerinin de artması ile iklim tarihçiliği doğanın kaynakları ve toplumların kaynaklarının bir arada karşılaştırmalı olarak kullanıldığı bir ekip çalışması haline geliyor. Osmanlı iklim

* Doç. Dr.- Hacettepe Üniversitesi

çalışmalarının verileri kurumlar tarihine ve gerileme tartışmalarına dair yeni soruları gündeme getiriyor.

DUYGULAR TARİHİ: KAYGAN, İÇSEL VE KATMANLI ZEMİNLER

Şeyma AFACAN*

Özet

Geçmişte yaşanmış kimi duygular ve duygulara dair söylemler yüzyıllar boyunca tarihsel sosyoloji ya da felsefe tarihi gibi alanların araştırma sahasında yer aldı. Ancak 1941 yılında Annales Okulu kurucularından dünyaca ünlü tarihçi Febvre hassasiyet ve tarih konulu makalesinde geçmiş duygusal deneyimlere nasıl ulaşabileceğimizi sorduğunda, bu tarih yazıcılığı açısından metodolojik bir dönüm noktası teşkil etti. Febvre genel geçer kalıplar ve ezberler yerine gerçek yaşantılar üzerine odaklanmamızı ve duygulara dair değişen anlayışları aramamızı salık verdi ve ekledi: hisler gibi soyut ve dönüşen şeylerin çalışılması elbette zor, ama biz tarihçiler zorluğa alışkınız. Febvre'in çağrısı ancak 1990'ların sonunda karşılığını buldu. Duygular tarihi son yirmi senede kendi zirvesini gördü ve büyük bir ilgiyle karşılandı. Bu çalışma duygular tarihinin tarihsel serüvenini ve önde gelen metodolojik tartışmalarını aktarır. Alana gösterilen kimi eril ve muhafazakâr refleksleri sorgularken, tarihçi açısından duygulara

* Dr. Öğr. Gör. - Kırklareli Üniversitesi

sosyal, kültürel ya da entellektüel tarih açısından bakıyor olmanın farklılıklarını vurgular. Son olarak metodolojik tartışmalara cevaben bugüncülük (presentism) ve tarih yanılgısı (anakronizm) gibi sıkça düşülen hatalara dikkatimizi çeker.

İNSANLIĞIN BİTMEYEN HİKAYESİ: SALGIN HASTALIKLAR TARİHİ ÇALIŞMALARINA BİR BAKIŞ

İsmail YAŞAYANLAR*

Özet

İnsanların toplu halde yaşamaya başlamasıyla beraber hayvanları evcilleştirmeleri, tarım yapmaları, kentleşme faaliyetleriyle doğaya müdahil hale gelmeleri ve kendi atıklarına yakın yaşamaları çeşitli enfeksiyon hastalıklarının epidemi ve pandemiler halinde kitleleri etkileyen salgın hastalıklara dönüşmesine neden oldu. Veba, cüzam, çiçek, tifo, kolera, tüberküloz, sıtma, frengi, influenza, HIV, SARS, kuş ve domuz gripleri gibi hastalıklar uzak yahut yakın tarihte dar ya da geniş alanlarda toplumları etkisi altına aldı. Bu hastalıkların bazıları onlarca, hatta yüzlerce yıl ülkeleri ve kıtaları fethetti, binlerce kişinin ölümüne yol açtı. Yakın zamana kadar tehlikenin geçtiğini düşünüyor olsak da bu hastalıkların pek çoğu -çiçek hariç- hala insanları ölümle tehdit etmekte. Nihayetinde iki yıldır tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19, salgın hastalıklarla olan hikayemizin aslında bitmemiş olduğunu hepimize gösterdi.

* Doç. Dr. - Düzce Üniversitesi

Salgın hastalıklar, yarattıkları büyük kaos ve yıkıma nazaran tarih yazımının gelişim sürecinde savaşlardan daha az rağbet gördü. Annales ekolüne mensup tarihçiler yaptıkları çalışmalarda salgınların toplumsal etkilerine değiniyor olsalar da doğrudan salgın hastalıklar üzerine yapılan çalışmalar 1970'lerden itibaren ortaya çıktı. Bu tebliğde ilk olarak "bitmeyen hikaye"ye yani salgın hastalıklar tarihine yönelik öncü çalışmalar hakkında bilgi verilecek, ardından sahanın gelişimi sürecinde konuların ele alış biçimlerinde ne gibi farklılıkların ortaya çıktığından söz edilecektir. Tebliğde son olarak COVID-19 salgınıyla beraber yükselen trend haline gelen salgın hastalıklar tarihi araştırmalarının ne yönde ilerledikleri hususuna değinilecek ve yöntemsel açıdan bu alanda nasıl bir metodoloji takip edilmesi/edilmemesi gerektiğine yönelik önerilerde bulunulacaktır.

VII. OTURUM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TARİHÇİLİKTE YENİ YAKLAŞIMLAR VE TEMALAR III

YENİ ASKERÎ TARİHÇİLİĞİN YENİÇAĞ OSMANLI TARİHÇİLİĞİNE YANSIMALARI

Özgür KOLÇAK*

Özet

II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı'da görülen sivilleşme ve bireyselleşme eğilimleri, yine aynı tarihlerden itibaren tarihçilik araştırmalarının konusu ve yöntemlerini etkiledi. O zamana değin çoğunlukla emekli veya muvazzaf askerlerin, yüksek memur, bürokrat ve diplomatların entelektüel ilgisiyle şekillenen askerî tarih, askerlerin tarihinden ziyade komutanların tarihi olarak ele alınıyordu. Sivil enstitü ve üniversitelerin devreye girmesi, bürokrasi ve harbiye dışından tarihçilerin geçmiş toplumların askerî tecrübelerini yeni bakış açıları, yeni sorular ve yeni yöntemlerle irdelemelerine imkân tanıdı. Bilhassa 1970'lerden sonra savaşan ordulara sosyolojik bir olgu olarak bakmak, savaşın toplum üzerindeki malî ve psikolojik etkilerini incelemek, orduya celp edilen neferlerin hayat şartlarını anlamak vs.

* Doç Dr. - İstanbul Üniversitesi

gibi, günümüzde giderek daha fazla revaç bulan yaklaşımlar geliştirildi.

Osmanlı tarih araştırmalarında yukarıda çerçevesi çizilen gelişmeler akademik bir yöntem tartışmasına dönüşmedi. Yakın zamanlara kadar askerî tarihçiliği, siyasî tarihin uzantısı olarak ele almaktansa, kendi iç dinamikleri ve özgün meselelerine sahip müstakil bir inceleme alanı olarak gören tarihçilerin sayısı azdı. Yine de, yöntembilimsel bir tartışmanın konusu olmamış olmasına rağmen batı tarihçiliğinden bazı fikirler sessiz sedasız Osmanlı araştırmalarına aktarıldı. 1980'lerden bu yana Osmanlı sefer lojistiği, asker toplama yöntemleri, Osmanlı askerî teşkilatının yapısal özellikleri gibi konular, geleneksel sefer monografilerinin yanında yerlerini aldılar. Bildiride literatürden örnekler verilmek suretiyle Yeniçağ Osmanlı askerî tarihçiliğinin son dönemdeki seyri incelenecek; klasik dönem Osmanlı askerî deneyimini anlama yolunda eksik kaldığı düşünülen kimi yeni araştırma konuları önerilecektir.

ASKERÎ TARİHE SAVAŞANLARIN GÖZÜNDEN BAKABİLMEK: TARİHYAZIMINDA OTOBİYOGRAFİK KAYNAKLARIN KULLANIMI

Mehmet BEŞİKÇİ*

Özet

Bu tebliğ, günümüz tarihyazımında "yeni askeri tarih" veya "savaş ve toplum" perspektifi olarak adlandırılan alan içerisinde, hatırat ve günlük gibi otobiyografik metinlerin tarih araştırmalarında nasıl kullanılması gerektiği üzerine metodolojik bir çalışmadır. Çalışma vaka analizi olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı askerlerinin otobiyografik metinlerine odaklanmakta, Osmanlı Cihan Harbi tecrübesini bilhassa orta-alt rütbeli ve rütbesiz askerlerin hatırlama kayıtları üzerinden analiz etmenin potansiyellerini tartışmaktadır. Hafıza kavramını sorunsallaştıran bu çalışma, hatırlamanın sabit ve durağan bir eylem olmadığı, koşullara ve zamana göre değişebildiği ve şekil değiştirebildiği, ayrıca hatırlamayla hatırlanan arasında sürekli bir etkileşim olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda, tecrübe ve hafıza kavramlarını birbirinden ayırmak güçtür. Bu noktadan hareketle, Cihan Harbi'ne katılan askerlerin

* Doç. Dr. - Yıldız Teknik Üniversitesi

otobiyografik kayıtlarıyla, Türkiye'de erken Cumhuriyet döneminde gelişen (ve değişen yoğunlukta olmak üzere Cumhuriyetin sonraki dönemlerinde de devam eden) Birinci Dünya Savaşı'na dair hâkim resmî söylemin oluşumu ve muhafazası arasında, seçmeci olmakla birlikte dinamik bir bağ olduğu tartışılmaktadır.

ERKEN MODERN DÖNEM OSMANLI ORDUSUNDA ÇOCUK VE GENÇLERİN TARİHİNİ YAZMAK

Gülay YILMAZ*

Özet

Osmanlı tarihçiliğinde çocuk ve gençlerin tarihi üzerine yapılmış çalışmalar son on yıldır artmış olsa da, özellikle Avrupa tarihçiliğine kıyasla son derece kısıtlıdır. Fakat öznenin çocuk olduğu çalışmalara ilgi artarak büyümektedir. Bu bildiri öncelikle Osmanlı çocukluk tarihi çalışmaları hakkında kısa bir bilgi sunacak, devamında devşirmelik sisteminin geçmişte pek üzerinde durulmamış çocuk ve gençler gözünden deneyimlenişi üzerinde yoğunlaşacaktır. Devşirme sistemi, Osmanlı Devleti'nin askeri ve idari kadrolarını doldurmak üzere gayri-Müslim tebaasının çocuk ve gençlerini toplayarak, Türkleştirme ve Müslümanlaştırma hedefi ile eğiterek ve eğitimleri esnasında çalıştırarak idari görevlerde veya yeniçeri ordusunda hizmet etmeye hazır hale getirdiği bir sistemidir. İlginçtir ki devletin asli kurumlarına insan yetiştiren bu sistem, ona tabii olan çocuk ve gençlerin gözünden neredeyse hiç değerlendirilmemiştir.

* Doç. Dr. – Akdeniz Üniversitesi